

Nemzet, nevelés, egyetem

A középkori keresztény Európa egyik legmaradandóbb alkotása az egyetem (Universitas), a tanítás és a tanulás legfelső intézményének létrehozása.

A középkor három nagyhatalma, a „Sacerdotium (egyház), Imperium (világi hatalom) és Studium (tudományok-egyetem)”; azaz az egyház és a világi hatalom mellett (abban a boldog, régi szép időkben) az egyetem még a három nagyhatalom egyikéhez tartozott.

A humanizmus, a reneszánsz az oktatás megszervezését 1500 táján uralkodói akarattá emelte, az intézményes értelmiségi utánpótlás megjelent a „jobb” uralkodók szándékaiban, és ők erre hajlandók is voltak pénzügyi forrásaikból áldozni.

Az angol „egyetemi” modell szerint diplomához azok jutottak, akik a gentlemanre jellemző műveltséggel kitűntek, és a vitatkozásban szert tettek olyan képességekre, amely alkalmassá tette őket arra, hogy a művelt Anglia képviselőinek sorába lépjenek.

A reformáció – a nemzeti nyelv előtérbe kerülésével – jóval nagyobb tömegek számára tett lehetővé az egyetemi vagy felsőfokú képzést, mint a korábbi, szigorúan egyeduralkodó latin nyelv. A reformáció az angol bentlakásos képzés számos elemét átvette.

A francia forradalom, majd a napóleoni rend szigorúan etatista modellt alkotott, a hangsúlyt a gyakorlati képzésre fektette, és kitűnő szakembereket képzett a Grand Ecole keretei között. Bevezette az állami versenyvizsgát, a tudományos minősítést, és kimondta azt az alapigazságot, hogy „semmiféle hatalomnak se legyen meg a joga megakadályozni a tudományos igazságok kifejtését”.

A Humboldt névéhez kötött „porosz” modell a tudomány és az oktatás egységét hangsúlyozta, kevés állami beavatkozással és nagyfokú egyetemi autonómiával.

A múlt század 60-as, 70-es éveinek diáklázadásai a technokrata, üzemgazdaság rendszerű képzést hozta előtérbe, a diák, mint gazdaságosan megművelendő anyag került előtérbe.

A globalizmus korában az egyetemek permanens válságba kerültek. A kialakuló ma-mutintézmények a szakképzés tömegesedése mellett eljutottak az elitképzés tagadásához; ez mindig a színvonal általános csökkenésével jár; ahogy elértéktelenedik az elemi iskolai bizonyítvány, úgy csökken az érettségi presztízse, és hasonlóan alacsonyabb szintre kerül a főiskolai képzés, maga után vonva az egyetemi diplomák rangjának csökkenését is.

Az egyetemek oktatóinak egy része mesterből a termelést közvetlenül szolgáló kutatók seregévé válik, ahol az innováció fontossága és annak gyors piaci megtérülése a meghatározó. A tudomány „kommercializálódik”, a „tudásalapú” társadalomban a diák „fogyasztó”, aki „szolgáltatást” vásárol a tudásipar résztvevőitől, szétrobban a mester-tanítvány viszony.

Az egyetemnek azonban nemcsak tanítani, hanem nevelni is kell úgy, ahogy Eötvös Loránd mondja 1891-es rektori székfoglalójában: „Igenis az egyetemnek nemcsak tanítani, hanem nevelni is kell. A nemzet fiainak javát bízza reánk, mint ifjakat küldi őket ide, s méltán várja, hogy a körünkben töltött évek után mint férfiak térjenek vissza otthonukba.”

Ez jól rímel John Henry Newman (1801, London – 1890, Birmingham): angol teológus, vallásfilozófus, publicista és egyházi szónok, 1847-ig anglikán lelkész, majd katolikus pap, oratoriánus szerzetes, 1879-től bíboros, a modern katolikus vallásbölcselet egyik megteremtőjének mondataira a dublini egyetem alapításakor, 1852-ben mondott beszédére: (The Idea of a University, Dublin, 1852). „Azt mondom, hogy a tudás célja önmaga, amidőn ezt szabad tudásnak vagy az úriember tudásának nevezem, jómagam erre nevelek, és az ilyen nevelést tekintem az egyetem sajátos feladatának. (...) Éppen ez okból helyesebb és olykor szokásos is egyetemi nevelésről, nem pedig oktatásról beszélni, habár első látásra, tudásról lévén szó, alkalmasabb szónak tetszenék az oktatás. (...) A nevelés azonban magasztosabb

szó; szellemi természetünkre való hatásra és a jellemformálásra utal, egyéni jellegű és állandó, gyakorta beszélnek róla a vallással és az erénnyel összefüggésben. (...)

Szabad műveltségéből senki nem lesz keresztény, senki katolikus, csak úriember. Jó dolog úriembernek lenni, jó dolog művelt főnek lenni, árnyalt ízlésűnek, nyílnak, méltányosnak, szenvedélytől ment elmének, nemesnek és udvariasnak – ezek a nagy tudás természetes jellemzői és az egyetem céljai.”

Az újkori európai egyetemek mértékadó dokumentuma az egyetemek rektorai által 1988-ban elfogadott Bolognai Charta, melyet éppen az egyetemek válsága váltott ki, s mely egyfajta, az állami hatalomhoz címzett kiáltvány.

Az egyetemeknek „a társadalom egészét” kell szolgálniuk. A biztonsággal működő magas színvonalú felsőoktatás alapkövetelménye – legalábbis állami egyetemeknél – a tervezhető társadalmi, állami szerepvállalás. A közjó érdekében viselt állami felelősséget nemcsak a törvényi keretek meghatározása, nemcsak a minőség ellenőrzése, hanem a kellő anyagi források rendelkezésre bocsátása is jelenti.

A charta kitüntetően szól az autonómiáról. Úgy fogalmaz, hogy „az egyetem autonóm intézmény, ahol a kutatási és oktatási tevékenységnek minden politikai, gazdasági és ideológiai hatalommal szemben függetlennek kell lennie”.

Az elmúlt évben napvilágra kerültek a magyar felsőoktatás „válságából” kivezető javaslatok:

„A felsőoktatási intézmények gazdasági társasággá alakítandók. Megszüntetendő a normatív alapú finanszírozás, az oktatók közalkalmazotti jogállása; a költségtérítés érje el a valós tandíj mértékét, az oktatók bérét a tandíjból kell fedezni, a rektorok kapjanak szabad kezet a tanárok kiválasztásában és javadalmasításában; a felsőoktatás egyáltalán nem állampolgári jogon járó és mindenkinek hozzáférhető közszolgáltatás, hanem csupán a társadalom kisebbik hányada számára célszerűen elérhető, életre szóló nagybefektetés, melynek haszna elsősorban egyénileg élvezhető; szét kell választani a gazdasági és oktatási irányítást, tarthatatlan az autonómia korlátlan értelmezése, amelybe a gazdálkodás önállósága is belefér. Át kell térni az angolszász magán-egyetemek által követett gyakorlatra, ahol az

egyetemi önkormányzat (szenátus) a tanszabadság letéteményese, de az (elsősorban pénzügyi) erőforrásokkal való hatékony gazdálkodást megalapozó stratégiai döntések a tulajdonos(ok) képviselőiből összeállított úgynevezett »fenntartók tanácsa« (board of trustees) kezében vannak.”

Mindez alkotmányellenes, egyben Magyarország gyakorlatilag felmondja a Bolognai Chartát.

A magyar felsőoktatás történetében voltak olyan időszakok (akár a XIX. század első felére, akár a XX. század második felére gondolunk), amikor a politikai hatalom az ideológiai ellenőrzés fegyverével próbálta sakkban tartani a szellem világát. Hazai egyetemünk 1848-ig kettős igazgatás alatt állt. Egyrészt a tanártestület önkormányzati irányítása alatt, mely az egyetemi tanácsban (Magistratus Academicus) testesült meg. A királyi igazgatás a király alapítói, főkegyúri és államfői jogainak egybekapcsolását jelenti. Az abszolutizmus a Habsburg Birodalomban is megszünteti az autonómiát, kari igazgatókra és „bekebelezett” (külső) doktorokra bízva a karok irányítását, ennek a központi akaratnak gyönyörű példája I. Ferenc 1821. évi rendelete: „nec Decanis Facultatum nec Magistratui Academico aliquis influxus in res litterarias concendendus est”, azaz „sem a karok dékánjainak, sem az akadémiai magisztrátusnak egyetemi ügyekben érdeemi befolyás nem adatik”.

Felelős politikusaink kérdezzenek meg bennünket, elmondhatjuk nekik, hogy kétféleképpen hagyhatnak maradandó nyomot maguk után: vagy példát merítenek az Eötvös Józseftől Klebelsberg Kunóig tartó valóban felelős, építő elődök törekvéseiből, vagy mini-Hérosztratoszként vonulnak be a történelembe, aki pusztán azért gyűjtötte fel Artemis szép templomát Epheszoszban, hogy neve fennmaradjon az utókoroknál.

E tervbe vett reformok gazdaságfilozófiai alapjai szélsőségesen neoliberaisak: szűk állami kiadások, minden állami feladatkör magánosítása, amely a családokat és egyéneket teszi felelőssé az iskolázásért, egészségbiztosításért, nyugdíjakért. A társadalombiztosítás tervezett felszámolásáról naponta hallunk. De hallunk a felsőoktatásról, a közoktatásról valamennyi gondjával együtt, és rövidesen sajnos hallani fogunk – ha csak valami nem történik – a

nyugdijokról is.

Sokszor halljuk hivatalban levő politikusainktól, hogy egy országot is úgy kell vezetni, mint egy részvénytársaságot. Milton Friedman (a neoliberais gazdaságpolitika atyja, akinek szélsőséges nézetei szemmel láthatóan meghatározzák a hazai reformelképzeléseket) írja 1962-ben: „Kevés fejlődési irány tudná úgy aláásni szabad társadalmunk alapjait, mint annak az alapötletnek az elfogadása, hogy a vállalati vezetőknek azon kívül, hogy részvényeseik számára a lehető legtöbb pénzt biztosítsák, más szociális felelősségük is van.” Hát a bölcsnek ennyi elég is...

Ha korábban sínylődtünk a Studium, Imperium és Sacerdotium között, akkor nem tudom, mit kezdünk most a Monetariummal. A Monetarium alól nincs menekvés?

Merítsünk erőt Apáczai Csere János Az iskolák felettébb szükséges volta című traktátusából: Apáczai Csere János írja *Az iskolák felettébb szükséges voltáról* című traktátusában: „De a bölcsesség tűzhelyei, hallgatóim, mindig az akadémiák és a főiskolák voltak. Jól látta ezt Julianus Apostata, Názáreti Jézus ama híres ellenfele, a keresztény név adáz ellensége. Ennek az volt a véleménye, hogy tűznél, vasnál is nagyobb szerencsétlenséget zúdít a keresztényekre, ha császári paranccsal mindenfelé bezáratja iskoláikat. Viszont Károly, aki az iskolákról való különös gondoskodása miatt kapta a »nagy« melléknevet, ha bármely várost, akár nagyot, akár kicsit meglátogatott, és azt akarta, hogy a helység viszonyairól minél megbízhatóbban és gyorsabban alkothasson véleményt, legelőször a három P iránt szokott érdeklődni. A három P ottani helyzete szabta meg a helységről való véleményét. A három P pedig: praetor (előljáró), pastor (lelkipásztor) és professor (tanító).”

Ki is az értelmiségi? Az intelligencia szó latin eredetű, az ókori bölcselők azonban csak az értelmi fok meghatározására használták. A Brockhaus Lexikon szerint: a művelt, a szellemi felső rétegbe tartozók, az ész emberei.

A politikai „elit” és a szellemi elit fogalmát sokszor összekeverik. Szeretném hinni, hogy van az értelmiségnek olyan része, amelyik valóban a szellemi elithez tartozik, és méltatlan lenne, ha a politikai elit egészével mosnának bennünket össze. A szellemi elit működése nem mindenben fér össze a politikával, amely-

nek elsősorban a hatalom a mozgatórugója és számos jellemzője ellenkezik az értelmiség klasszikus szerepkészletében levő tulajdonságokkal. De valamit tudhattak a régi (és tudnak) az új diktátorok és uralkodók. Bacon, a politikai vezérek szemléletmódjáról szóló gondolatmenetben több okot is említ, amiért az uralkodók nem szeretik az értelmiséget:

- a tudomány csökkenti a fegyveres szolgálatra való képességet,
- aláassa a határozott cselekvőképességet,
- erősíti az emberben levő kíváncsiságot,
- hajlamossá tesz az uralkodó döntéseinek felülvizsgálatára,
- elvonja az emberek figyelmét a közügyektől,
- rontja az állampolgári fegyelmet, és arra vezet, hogy az alattvalók engedelmisség helyett vitatkozni kezdjenek.

Hát adná Isten, hogy a magyar értelmiség tetemes hányada meg tudna felelni mindennek a szó jó értelmében!

Ahhoz, hogy az értelmiség valóban szellemi elit legyen, kellene egyetemek, kellene példaadó tanárok, és mindehhez legelőször is kell egy miniszter. Kell egy miniszter, aki, mondjuk, Klebelsberg Kuno szellemében és szavaival azt mondja, hogy: „Korántsem arisztokratikus kultúrpolitika tehát az, amely párhuzamosan a magyar nemzet széles rétegei művelődésének emelésével, követeli egy szellemi elitnek tervszerű és szisztematikus kiképzését, olyan emberek nevelését, kiknek magyar a lelkük de európai a tudásuk. (...) Kultúrpolitikának két vezető motívuma tehát az: emelni a magyar tömegek művelődési szintjét, erkölcsi és szellemi belértékét, fajsúlyát, és ennek a műveltebb nemzetnek olyan vezetőket adni, akiknek a méretei megütik az európai dimenziókat, akiket a nemzet minden téren bizalommal és a siker reményével követhet.”

Ma úton-útfélen államról és lakosságról halunk. Nép, nemzet és ország szavaink a médiumokban szinte csak pejoratív értelemben említetnek. Az állam és a lakosság XIX. századi csinálmány, a magyar nemzet országai kifejezés 1395-ben jelenik meg Nagy Lajos törvényeinek szövegében. A nemzet megtartó erejének meghatározó szerepe van egy népcsoport fennmaradásában, ezt pedig a nemzettudat tartja fenn.

Széchenyi István 1835-ben (*Hunnia*) „A világ tarka kozmopolitái, az emberiségnek csömör-

letes örömhősei” elnevezéssel illeti azokat, akik nevetségessé igyekeznek tenni a nemzeti öntudatot és az azt hordozó nyelvet, mely pedig egy nemzetet megújítani segít.

A nemzet tudatot a történelem és a vallás élte, ennek gondolatait pedig a közös nyelv hordozza és a közös kultúra kelti életre. A kultúra a régészek szerint mindaz a leletgyűttes, amelyet nem a természet, hanem az ember hozott létre, a szó teljes értelmében, nemcsak a materiális, hanem a spirituális értelmében is. Ez a közös kultúra nemcsak művelődéstörténeti fogalom, hanem morális szabályok és kényszerek együttese, olyan nomosz, ahol a szabadságot a döntés szabadsága adja, és ahol nemcsak személyes, hanem közérdekű döntéseinkért is felelősséget vállalunk. Érdemes szem előtt tartani, hogy a középkori egyetemek curriculumuma nem csupán a tétéles szakmai ismeretanyagot, készségeket és attitűdök összességét jelenti, hanem egy teljes erkölcsi normarendszert, viselkedési mintát, morális elkötelezettséget, valamint e zsinórmérték szerinti életvitelt, továbbá előírja e meggyőződés és tanítás betartásának és hirdetésének kötelezettségét is. Ez tehát az egyik legfontosabb értelmiségi szerep, amely az egyetem tanári testületét és rajtuk keresztül az általa kiképzett következő generációkat is erre próbálja szorítani.

„Építs házat, ültess fát, nemezz gyermeket!” E gondolat a haza és az egész nemzet fennmaradása érdekében szól, mint egy „ősi életparancs”. Meggyőződésem szerint az értelmiség egyik fontos feladata ennek a parancsnak szó szerinti és, ami fontosabb, átvitt értelmű, átfogó közvetítése.

Az értelmiség nem csak írástudó. Sokkal több, mint írástudó, mert az írást olvasni, írni és közvetíteni is tudja. Több mint szakértelmiségi technokrata, mert tudja – szakmáján túlmenően –, hogy nemzetének túlélése a közös nyelv, közös kultúra és a közös hagyomány megőrzésén múlik. Értelmiségi, de mentes az írástudók árulása fogalomkörrel, és azon van, hogy az örök emberi értékek közvetítésével segítsen mindazok véleményének kialakításában, akik erre önmaguktól kevésbé képesek.

E vonulatban nem lehet nem idézni Babits Mihály tanulmányából, amelyet *Az írástudók árulása* című Julien Benda kötetéhez írt 1928-ban. Eszerint: „az írástudók történeti szerepe nyilvánvaló. Ez az osztály, mely a papi kaszt-

ból fejlődött ki, nem materiális érdekeket szolgált. Egyáltalán nem érdekeket szolgált. (...) Az Írástudó a Szellem embere, a Szellem pedig tudvalevőleg az, ami az egyes helyett az általánosra néz; s ennél fogva mintegy felülke-rekedik a tények és esetlegességek hálóján; a Szellem összekötő és törvényadó princípium; a Szellem embere túllát ösztönein; talán nem képes legyőzni őket, de képes kritikálni: azaz képes normákat alkotni, melyek függetlenek maguktól az ösztönöktől.

Az értelmiségi hosszú távú felelősséggel rendelkezik, inkább érték-, mint érdekorientált. Megpróbál egy eszményhez közelíteni, amely hirdeti az örök emberi ethoszt, a szép, a jó és az igaz antik egységét úgy, ahogy azt a klasszikus görögök a kalokagathia eszméjében megfogalmazták. Hiszi a Sophia (bölcesség) és lányai: Fides (hit, bizalom), Spes (remény), és Caritas (szeretet, gondoskodás) által megtestesített klasszikus eszmék elementáris fontosságát, ezek érvényesülésének kategorikus imperatívuszát hirdeti, és gyakorolja még akkor is, ha ezért megmosolyogják. Mert – jelenem Önöknek – megmosolyogják.

„Az elit legfőbb szerepe az, hogy az élet élésére, az emberi helyzetekben való erkölcsi viselkedésre s az emberi szükségletek mélyítésére, finomítására és gazdagítására mintákat, példákat adjon, azaz kultúrát csináljon” – írja Bibó István.

Márai Sándor szerint: „Ha megnyitják a világpiacon – s a tömegek megmaradásának, békés együttműködésének, az emberek fejlődésének ez az első és legfontosabb feltétele –, a világ egyetlen, beláthatatlan méretű gazdasági versenypályává változik át, s e pályán a győzelmi esélyeket azok a népek biztosíthatják csak maguknak, melyek tömegeiket öntudatos pedagógiával a termelt javak ésszerű és méltányos elosztására kényszerítik, s a nép tehetségesebbjeinek megadják a pedagógiai lehetőséget arra, hogy kifejtsék a nemzeti közösség legjobb tulajdonságait, minőséget tudjanak nyújtani azon a piacon, melynek végső gazdasági határa az occidentális műveltség által ellenőrzött egész emberi világ.”

Az igazi értelmiségi élethosszig tanul és tanít, már csak a példáján keresztül is. Az értelmiség egy hivatást, egy professziót űz. Professzionális szinten teszi, és ha angolszász értelemben nevezzük, akkor tanár, azaz profesz-

szor is. A professzor a latin profiteorból származik, amely annyit tesz, hogy hitet vallok, meggyőződést hirdetek. Tehát a közérdek egyéni érdek elé helyezése, a közjog prioritása és az egészségesen korlátozott kölcsönös bizalom elvének tisztelete fontos. Ennek hittel való hirdetése is fontos, mert társadalmi szerepe csak így teljesedhet ki.

Olyan embereket kell képeznünk, akik ténykedésüket áldozatos szolgálatot teljesítő, irgalmas cselekedetnek fogják fel; akik vállalják saját egyéniségük és pillanatnyi érdekeik esetenkénti háttérbe szorítását. Arra kell törekednünk, hogy a kényszerű átalakítások kapcsán oktatásunk színvonalát megőrizzük; próbáljuk meg visszaállítani a mívés, tudományos alapokon álló, magas színvonalú oktatói munka megbecsülését; a piaci alapokra helyezkedő, az emberi szolidaritást, segítőkészséget el

nem ismerő, az érdekelvűséget az értékelvűség elé helyező közhangulattal szemben a mesterség és a gondjainkra bízottak iránti alázat fontosságának hangsúlyozásával építsük tovább a dolgok természetes rendjéből fakadó, az egyetem létének alapját és jövőjének zálogát képező mester-tanítvány viszonyt.

A jó tanár szinte apja is tanítványainak, a fiak hite, tartása, tudása és boldogulása legfőbb jutalma. Legyen mindennapjaink legfontosabb parancsolatja, ismét Pázmány Péter „Az fiaknak istenes nevelésökről” című prédikációjának záró szavaival: „Tanítsad azért fiadat és megvigasztal téged, mind e világon, s mind az örök boldogságban gyönyörködtetvén lelket. Kit engedjen mindnyájunknak az Atya, Fiú, Szentlélek Úristen. Amen.”

DR. SZOLLÁR LAJOS

Beszámoló a MOKK-rendezvényről

Szeptember 5-én és 6-án került sor az 1975-ben alakult MOKK (Magyar Orvosíró Képzőművész Kör) 33. összejövetelére Balatonlellén, a Hotel Lellében. Az idei találkozó tragikus előzménye, hogy augusztus 28-án elhunyt a kör elnöke, dr. Csapláros Zsuzsa, aki még betegen is mindent megszervezett, hogy a találkozó jól sikerüljön. Megválasztott új elnökünk dr. Fodor Etelka, aki az utóbbi években megszerveztette és kiadatta az évről évre szeptember elején megrendezett találkozóinkról szóló antológiát. A mostani seregszemlén 41 kolléga adta elő 10 percben versét, novelláját, 17 festménykiállító mellett volt, aki szobrokkal, fotókkal szerepelt.

DR. GUJÁS MÁRTA

2008-ban hirdetéseivel a *MediArt*-ot támogatta

**ACTAVIS Hungary Kft.
NOVARTIS Hungária Kft.
Berlin-Chemie/A. Menarini Kft.**

2008-ban előfizetésekkel a *MediArt*-ot támogatta

ACTAVIS • Novartis • Pfizer • TEVA • Wyeth • Danubius • OALI